

ՔԱՂԱՎԱՐՈՒՄ ԵՆՈՒՄ

Որպիսի յառաջարկութեամբ եւ սկսեց Վարդիկ քաղաքական յօդուածը, շնչին ու անշուն է հանդիպած պատահարին նկատմամբ, որմէ ստուգի կանխաւ էր, եւ կանխաւ իսկ է Ներսիսյան մինչեւ անգամ տիեզերաց ցանկալի խաղաղութիւնը:

Մարտի 3ին հետագիւրք աշխարհ ամենայն տաւածացին թէ իմ վեհաժողովութիւնը Գուլիելմոս (Վիլհելմ) կայսր Գերմանիոյ եւ Ռուսաւոր Բրուսիոյ վախճանեցաւ առաւտուն մասն ուրիշութիւն:

Արդէն տարիներ ի վեր կը սպասէր Ներսիս ահի մեծաւ այս սասանեցուցիչ լոյսն, սակայն այսպիսի տաղանաւալից ժամուն ոչ որ կը համարժեցէր տոյն

արեւածին վրայ մտածէ: Այս տեսակէտէն նկատելով շնքն ի վիճակի ստորագրել տիեզերաց ի մասնաւորի Ներսիսի վրայ ըրած անոր սասանեցուցիչ ազդեցութիւնը, մտածելով թէ միտաւ իմաստուն ու խղիւժ մ'ամենէն մեծարեալ ու յարգեալ կայսրն Գուլիելմոս այնպիսի պահուն, ուր Ներսիսի խաղաղական վիճակը յետին վրդովման մէջ եւ իր պատկանելի անմեծ անոր պահանջման առաջին ներուկներէն մին էր, եւ իւր մտալ ու յուսելից զգաւն եւ Գերմանիան ժառանգ այնպիսի խեղճ ու արգահատալից դուրսեան մէջ, որուն կենաց թնէն հասաւազործայ թեթեւ արկած մ'իսկ կընտրամանեցնելն կործնէ:

Թէ ինչ արժէք ունէր տիեզերաց համար ծերունի կայսրն եւ թէ ինչպէս տիեզերաց համակարանն ու համարուն անհամեմատաբար իրեն զրաւած էր, կը վկայեն բոլոր վեհապետաց՝ պաշտօնարարաց խորհրդանոցաց ազգաց ու ժողովրդոց յայտարարութիւններն եւ ցաւակցութեան հեռագրերէն եւ թղթերը, որոնց թիւն ու համարներ արդարեւ անշաղի էին:

Գուլիելմոս կայսրն այսպիսի սիրոյ ու համակրանաց արմատաց, իւր սքանչելի յատկութիւններով: Պարզ անպաճով՝ առտոյն կենացը մէջ, ընտանի ամենուն հետ եւ ամաց շափազանց պահանջմանց, արդար, խղիւժ մ'իմաստուն եւ ծանրագլուխ քաղաքագէտ, քաջ պատրաստագէտ՝ բայց սիրող խաղաղութեան, խիտա պահանջողական իւր կրօնական ու իշխանական սկզբանց մէջ, միով բանին հայր իմաստուն եւ իշխան խաղաղարար իւր ժողովրդեան:

Այս յատկութիւններն էին, որ բովանդակ աշխարհի թերթերը՝ առանց բացառութեան լցնեցն ուտուն զինքը զովեւոր եւ անմահացնելով, եւ երանի կարգաւոր Գերմանիոյ որ այսպիսի իշխանի երկարատուն վարչութիւնը վայելեց յօգուտ եւ ի բարգաւաճմանս իւր:

Այս քննհանուր համարմանը հանդիսաւ յայտնուեցաւ վեհապետ նշնքներն յուրաքաղաղութեան ժամանակ: Թէպէտ իւր միակ որդին չընցաւ մամաւակի այս տխուր հանդիսն, սակայն թագաւորը, թագաւորանալը, իշխանը, իշխանազունը, պաշտօնեայց, արտաքոյ կարգի հեւապետ վեհապետաց եւ հասարակականութիւնաց, պաշտօնաւարութիւնաց քաղաքացի ազգաց ու ժողովրդոց, բայց առաւել եւս անթիւ քաղաքիւնն ի սուգ եւ ի տխրութիւն համակեալ ժողովրդեան մասնակից ծղաւ: Լալով լացն մասնակցողը ու ականատեսը

հանդիսի ծերունի կայսրն փոխուն եւ կենաց, սակայն այս յուրաքաղաղութիւնը կը մնայ արծանազնաւ պատմութեան տարեգրոց մէջ իրեն յաղթանակ մը յապացոյց եւ ի նշան մեծ սիրոյ համակրանաց եւ մեծարանաց համբուն աշխարհի առ նոյն վեհապետ նշնքնացն: Թուրքաւորը ընկերացան նշնքներն Գերմանիոյ մայր եկեղեցիէն մնչեւ Եարողընպուրդ պալատը, որուն յոյսկաւ չիրեն մէջ կը հանգչար Բրուսիոյ մեծութեան կանցնելն եւ գերմանական առաւել համարունն ու հոյակապութեան ըստեղծիչը:

Այս պալատան մէջ կը ընկնի առ այժմ միակ որդին եւ յարորն անմահ նշնքներն, իրեն պահանջաւ ու պաշտպան զերմանական բարձր արտուն:

ԳՈՒԼԻԵԼՄՈՒ Մ. ՎԵՍՍՐ +

Կիճուագրոյթիւն Գուլիելմոս կայսրին:

Գուլիելմոս կայսրը ծնաւ ի Գերլին 1797 Մարտի 22ին, իրեն երբեք զգաւակ Գերմանիոյ Գուլիելմոս Գ. Բրուսիոյ թագաւորն: Իւր անդամին եղբայրն էր Փրոքերիկոս Գուլիելմոս Դ., որ Գորը մահուանէն ետեւ Բրուսիոյ զանը նստաւ, իսկ քոյրերէն մին Կարոլինէ իշխանուին: Բրուսիոյ կայսրուի ծնաւ: Գուլիելմոս իշխանը թէւ հիւանդակն էր մարմնոյ կազմածով, տաալ տարուան հասակին մէջ զինուորական վիճակը մտաւ, որուն մէջ իւր ընտելն համարում ու յաշնակութեամբը մեծ յառաջադիմութիւն զրաւ, այնպէս որ Մեծն Նաթիւլին զէմ տուած ծովատուց մասնակցեցաւ եւ իւր երջանաւարական հասակին մէջ մեծամեծ քաղաքացի ցոյց

առաւ: Քանի մը տարի ետքը 1829ին Կարօլոս Փրեդերիկոս Վալստի մեծ զբոյն անդամսնիկ դասեր պսժման Աւգուստ Կայսրաշին յետ ամուսնացաւ, որով երկու զաւակ ունեցաւ Փրեդերիկոս Գուլիելմոս՝ այժմ Փրեդերիկոս Գ. Կայսր Գերմանիոյ, և Լուզովիէն իշխանուհին՝ այժմ Պապինի Մեծ դքսուհի:

Յաւին 1840 մեռաւ իւր խաղը՝ Փրեդերիկոս Գուլիելմոս Գ. և անոր յաջորդեց անդամսնիկ Ուլայը՝ որուն ինք թագաժառանգ անուանեցաւ:

Չորրորդ իշխանութեան ժամանակ փոխանորդ կարգեցաւ և 1858 չեղաւ. 9ին իբրեւ Վարչէն իշխան թագաւորութեան զուլեռն անցաւ:

Երեք տարի ետքը 1861ին Յռուուարի 2ին եղբոր մահուանէն ետքն իբրեւ ժառանգ թագաւորութեան Բրուսիոյ զաւն ելաւ, և չեղաւ. 18 ին Ֆէնիկսկէզը մեծ Բալդուինի թագաւոր պսակուեցաւ:

Այս տարիէն իւր սկսի գրեթէ Բրուսիոյ այժմեան մեծութեան սկիւրը: Նորաստեղծ թագաւորը՝ որուն մի միակ տեսակէտն էր Բրուսիան եւրոպական մեծ տէրութեանց համազօր և հաւասար ընել, սկսաւ իւր պատրաստած ստուերազօր պարզել:

Այս նպատակաւ ֆոն Բոռն զօրավարը պատերազմի պաշտօնակար կարգեց և ՎՊՐԱՂԵ զօրավարն իւր ծալատայարդարն անուանեց և անոր յարդարել տուաւ այն ծրարդիւններ, որոնք իւր ապագայ պատերազմաց անսպախեց առաջնորդներն նշաւ: Իսկ իւր պաշտօնէնց զանեւն և արտաքին զորոց պաշտօնակար անուանեց ֆոն Փիմմարց հանձնարքն ու քսամբը քաղաքակրթութեան, որուն քաղաքակրթութիւնն այսօր զմերկոյան իւր վարէ:

Գուլիելմոս թագաւորին արտաքին քաղաքականութեան զխաւար ինքն էր Բրուսիոյ ինտ սերտ ու մոնորմական քարեկամութիւն: Արդարեւ այս քարեկամական աշխուհութեան վրայ վստահացեալ իւր նշակական պատրաստութեանցը համարեցաւ Լաստիոյ դէմ 1866ին պատերազմ պնտաւ, որով յաղթող ելելով անցաւ գերմանական զաւնաշխութեան զուլեռն, միացուց Բրուսիոյ ինտ քաղաքին զաւանդին, եղաւ անաւոր Թէ առաւել օտարաց և թէ հակառակ կուսակցութեան:

Պնշակ ամենուռն ծանօթ է, Բրուսիոյ այսպէս յաւկեղծութեան մեծնալը Գաղղիոյ Նաքիլէն Գ. կայսեր աշաց փուշ էր, անոր համար տարիներով յառաջ Բրուսիան արդէն կազմ և պատրաստ էր պատերազմել. ըսյց թագաւորը միշտ տոնդի կու տար խոհմաքար խաղաղութիւնը պահելու համար: Հետզհետէ իբրաւ յաջորդեցին Լուքսեմպուրիկ և Սպանիոյ զահակաւութիւնն ինդիւր, երկուքին մէջ ալ թագաւորը ինդիւրն ի կողմն Գաղղիոյ որոշեց, սակայն երբ Գաղղիոյ դեսպանին պահանջումնց քան զարքանն չափ եղան, թագաւորը մերժողական պատրաստութեան տուաւ, որուն վրայ ծագեցաւ 1870ին մեծ ու անհղ պատերազմը:

Պատերազմը սկսաւ. Նաքիլէն գերի ընունեցաւ. Փաղիւզ պաշարուեցաւ. եւ անունացաւ: Գուլիելմոս թագաւորը Գերմանիոյ Կայսր հրատարակեցաւ 1871 Յունուար 1էին: Վախճանն այն եղաւ պատերազմիս՝ որ Գերմանիան բարձրացաւ և Եւրոպայի վարչութեան սանձը ձեռքն առաւ. իսկ Գաղղիան սաստիկ խռնարհեցաւ, որուն ղեքախոս Գերմանութիւնները քայսօր կը տեսնէ:

Բրուսիոյ կառավարութիւնն այս յաղթանակէն ետեւ ընդադատական քաղաքականութիւն մը սկսաւ զործածել իւր կաթողիկէսայ հաւատական և ընդհանրապէս ըրմանդակ կաթողիկէսականութեան դէմ. սակայն թէ խոհմ Վայսթը՝ որ հաւանականագոյն ապագայ կամաւ տար ձեռնարկած էր, և թէ կառավարութիւնը տեսնելով այս քաղաքականութեան ոչ արդարացի և ոչ օգտակար ըլլալը Լեւոն Ժ. Բարանայպետին ինտ սեր-

տիւ քարեկամացին, և անցեալ տարի Մայիսի օրէնքները զրեթէ բոլորովն անգոր հրատարակեցին:

Ժերմին Կայսեր կնիսց դէմ երկու դաւաճանութիւնն Նիւթեցին 1878ին ընկերակցութեան կուսակցը, սակայն քարեկամութեան կնիսցը ազատեցաւ: Վերջին դաւաճանութեան աղբիւր ծանր վիրաւորուած վարչութեան զործերը քաւաճան ատեն իւր թագաժառանգը վարեց, որ ժամանակին միշտայ նմար Պրիւիէր ղեկավարածորով: Այս դեպքամաժողովոյ պատճառաւ Բրուսիոյ կողմանէ ցտորութիւն՝ մնաւաւաղ թէ հակառակութիւն տեսնելով Գուլիելմոս Կայսրն իւր մտաւորութիւնն Աւստրիոյ դարձուց և Փրանկիսկոն Յովսէփ Ա. Կայսեր ինտ 1879 չեղաւ. 7ին Նիգալակցութեան դաշինք դրաւ, որուն վրայ Նախընթաց թուրքն մէջ խօսեցանք:

Գուլիելմոս Կայսրն իւր երկաքատեւ կնիսց մէջ քաղաքին յորեւմեանն և և մեծամեծ հանդէմներ կատարեց, ըսյց ամենէն գեղազանցն էր անցեալ տարուան իւր իննամասնայ տարեդարձին տօնը:

Ժերմին Կայսրն յառաջ քան իւր արդիւնակց կեանքը կըրելով՝ ծանշանալով չորսայ Ժարանայպետին և իւր պաշտօնին յարցն ու արժէքը՝ սերտիւ քարեկամացաւ իրեն ինտ և իւր ցուցած մեծ յարգանքն ու համարմանը Լեւոն Ժ. Ին յորեւմեանն շքորակեցաւ օգնել և նպատիւը պատճառեցին մին եղաւ:

Փրեդերիկոս Գուլիելմոս՝ Գուլիելմոս Կայսրն որդին Յօրը մահուանէն ետքն ամսիշապէս Կայսր Գերմանիոյ և թագաւոր Բրուսիոյ հրատարակեցաւ ըստ օրինաց, զոր յանմն առաւ և անունը Փրեդերիկոս Գ. դրաւ: Նորընտրեալ խաղը ծնած է 1831 չեղաւ. 18ին: Ինքն՝ որ ի ընտրաւոր ու հանձնարել և ծառայող օգրավար է և իւր քաղաքականութեան ցոյցն երկու մեծ պատերազմաց մէջ ալ ցուցած է. մարտափրութեանմը և ընտանի վարմանմը թէ Գերմանիոյ և թէ օտար աշխարհաց մէջ շատ սիրելի է. ափսոս որ կրած ծանր Խաւիտը հարկադրեալ է շատ զործերէն յետու կալ. սակայն ըժշկաց ակնկալութիւնը քաւաճան մեծ է:

Փրեդերիկոս Կայսրն յայտագրերնորուն յայտնեց, թէ իւր Յօրը վարած խաղաղական քաղաքականութիւնն անփոփոխ յառաջ պիտի վարէ, և վերջին ժամանակաց թիւթակցութիւնն ու յայտարարութիւնը զայն եւս հաստատեցին՝ թէ Աւստրիոյ ինտ դրուած Նիգակակցութեան դաշինքն իւր մնայ ամենեւին անարար ու անխախտ ըստ մնաց ննջեցեալ Վճափառ Կայսրն և իւր կառավարութեան:

Պուլանմէ զօրավարին անունը քաւաճան ժամանակէ ի վեր դարձեալ հրատարակեալ եղաւ: Իւր կուսակցիցները՝ խիստ արմատականը կը ցնշէին բոլոր Գաղղիոյ մէջ անոր կողմն ծաւալ շահելով՝ զինք ժողովրդեան ընդհանուր ընդէն ճառարականութեան գահինցն ընտրել տալ. իսկ կառավարութիւնը զանիցեցն հրամանաւ աւաշտօնէն հանեց զինք. որուն վրայ ոչ սակայ խոտովութիւնը յարեան ի Փաղիւզ:

Մարտի վերջին օրերը ինդագիւր ծանրութիւն, թէ արմատական սոսիալեցն պաշտօնարարը հրաժարական տալ զոր Սատի-Գառնոյ գահինցն ընդունեց և Փուլէ խորհրդարանց գահինցեցն յանմեցն շոր պաշտօնարարն մը կազմել, որ արդէն ըստ մնացն կազմուած է:

ՀԲՏԵՐԵՐԻԿԵ ԵՒ ՊՏԵՐՈՒՆԵՆՏԵՐԻ ՌԻԲԵՐԿԻ
Գ. ԲՈՒՓԵՐԵԼԻ Վ. ՊՐԵՐԵՆՇ

ՎԵՆԵՆԱ, ՄԻԻԲՐԵՆԵՆ ԶԳՐԵՐԵ (W. HEINRICH)